

јен, али ако је главни циљ покушаја био да се казни дрскост и смјелост гусара, може се рећи да је покушај успио.“ Истина. Улцињ је тешко страдао. Утврђење је било тешко оштећено, куће разрушене, предграђе сравњено са земљом, а околина града опљачкана. У пристаништу је запаљена једна велика тартана, једна галеота и неколико барки, али већина гусарских бродова на вријеме се склонила из Улциња у Бојану. Ниједан гусар није ухваћен.

За двадесет и осам дана опсаде Турци нијесу претрпјели веће губитке у људству, док су Млечани имали осјетне губитке: 50 мртвих и 100 рањених. Ова акција коштала је Млечане 15.350 нових дуката, рачунајући дукат по 21,6 лира.⁶ Тако се неуспјешно завршила ова дуга млетачка опсада Улциња.

Г. Станојевић

О ЈЕДНОЈ ИНТЕРЕСАНТНОЈ ПРЕСУДИ ВЛАДИКЕ САВЕ ПЕТРОВИЋА У СПОРУ БИЈЕЉАНА И КРУШЕВЧАНА

Бијела је у вријеме млетачке доминације у Боки била познато приморско и поморско мјесто и давала је знатан број одличних помораца. Поморство је у оно вријеме за ове крајеве представљало „отворени прозор у свијет“ кроз који су истовремено могли притицати и многи страни обичаји и погледи на свијет и живот. Но жилави национални елеменат ових крајева вјековима се одупирао утицају туђина и љубоморно чувао своје старе обичаје. Због тога је обичајно право у Боки веома дуго живјело, непомућено и немодификовано, вјерно схватањима предака и упркос притиску туђина с једне стране, а с друге стране разгранатим везама са иностранством путем живе поморске трговине, што је са своје стране такође могло утицати на брже попримање туђих схватања и обичаја и на измјену или модификовање домаћих. Ту жилавост домаћег елемента најбоље можемо пратити у млетачком периоду Боке у домену кривично-правних односа, тј. на широком подручју друштвених односа гдје долази у обзир примјена кривичног права.

Котор је имао свој Статут и према томе своје партикуларно право, што није био случај са херцеговским крајем. У домену судства народу овога краја дукалом дужда Јоханеса Корнелио од 14. јула 1718. године¹ била је дата само та привилегија да мо-

⁶ Исто, Di galera di Canal di Cattaro li 8. settembre 1696. и извјештај которског провидура од истог дана.

¹ Дукал о којему је ријеч садржан је у рукописној књизи, под насловом: »Raccolta di Decreti, Terminazioni et Attestati emanati a favore della Fedelissima Comunità di Topla...« (књига је изложена у Завичајном музеју у Херцег-Новом).

же бирати капетана, канцелијера и четири суђе, које тијело може обављати судске функције у цивилним (имовинским) стварима, и то само у првом степену. Судовање пак у кривичним стварима остало је у рукама млетачке власти, тј. провидура, у чијим се рукама иначе сједињавала уједно и управна и судска власт. Пошто у овом крају није било домаћег партикуларног писаног права уопште, па ни кривичног, разумљиво је да је провидур приликом судовања у кривичним стварима примјењивао искључиво венецијанско право. Међутим, мада је кривично судовање у овим крајевима у принципу припадало само провидури, из расположивих архивских докумената видљиво је да је он ово своје право у појединим случајевима и под одређеним условима преносио на судове добрих људи, изабране за сваки конкретни случај посебно од странака у дотичном спору.² Поставља се питање како је до овакве праксе дошло. Прије свега треба имати на уму околност да се домаћи живаљ оштро противио примјени њему туђег венецијанског права. Могућност да своје кривичноправне спорове изнесе пред суд добрих људи била је истовремено и могућност да избјегне примјену венецијанског права на својој територији. У таквој ситуацији домаћи живаљ могао је да бира између двије могућности: или да свој случај изнесе на пресуђење провидури или да га преда на пресуђење изабраном суду добрих људи. У првом случају оштећена странка дошла би без сумње до потпунијег задовољења, али је то за собом повлачило обавезно прихватање туђег, венецијанског права, којег се провидур у таквим приликама искључиво држао. У другом пак случају, мада оштећена страна није могла бити у потпуности задовољена (јер су се судови добрих људи у судовању редовито служили вјерским институтима кумства, побратимства, поочинства и сл.), барем је примјењивано домаће обичајно право, које је народу било блиско и схватљиво и које је живо одражавало њихово гледање на праву, а опет било одраз времена и прилика под којима је током времена формирано. Народ ових крајева готово је редовно прихватао ову другу алтернативу (па чак и у врло деликатним кривичноправним споровима), о чему нам свједочи знатна архивска грађа.³ Заузимање оваквог става значило је увијек и првенствено онемогућавање туђој млетачкој власти мијешања у народни живот и ремећења његових старих правних схватања. Вјерујемо да у томе углавном и лежи кључ за објашњење ове појаве. Но било како било, ван сваког спора је чињеница да је кривично судовање судова добрих људи ових крајева у вријеме

² О принципима и раду кривичних судова добрих људи у херцеговском крају током XVIII вијека видјети детаљно у мојој књизи: „Прилог проучавању кривичних судова добрих људи у Комунијади топаљској (млетачки период)“, Цетиње, 1959, као и у раду: „Принципи кривичног поступка судова добрих људи у херцеговском крају у XVIII вијеку“ (Правни зборник, бр. 2, Титопрад, 1961, стр. 91—104).

³ Др Ђорђе Миловић: Прилог проучавању кривичних судова добрих људи у Комунијади топаљској..., Цетиње, 1959, стр. 7—76.

млетачке власти имало за посљедицу оштро сузбијање примјене венецијанског кривичног права у овим крајевима и јачи развој домаћег обичајног права на сектору кривичноправне материје.

Пресуда о којој ће овдје бити ријечи баца нам још нешто свјетла више на читав проблем, и то посебно због тога што у њој или има неких нових елемената или недостају неки већ познати.⁴

*
* *
*

У првој половини или чак средином 1749. године Бијељани су отели дјевојку Крушевчанима и ову је оженио Гаврило Маловић из Бијеле.⁵ Након овог догађаја (пошто је он већ изазвао свађу и сукобе између Бијељана и Крушевчана) дошло је напокон до сагласности једних и других да се спор изнесе на пресуђење суду добрих људи. Суд су сачињавали: владика Сава Петровић лично, Марко Перов из Јошница и његов брат Јово.

Пресуда је писана ћирилским писмом и гласи:⁶

„Ва име г(оспода) б(ога). амин. 30 јула 1749.

Да се зна пред ким изиде све писани(ј)е како дођосмо Би(ј)ељани и Крушевчани на суд пред господином владиком Савом за неке наше деверенци(ј)е⁷ (ко(ј)е б(ј)еху међу нама ко(ј)е зашто б(ј)еху преузели Би(ј)ељани Крушевчанима дјевојку и зато им суди господин владика и Марко Перов из Јошнице и његов брат Јово и осудише истога Јова Шеровића и његова синовца Божка гроша 60 и два побратимства Јово Шеровић Иву Мандићу свите по лакат и по и Божо Станишин Продану Ђучићу лакат и по свите, а исти младожења Гаврило Маловић гроша 60 да их да истому Тому Андрићу и побратимство лакат и по свите и исти Томо Маловић да има дат Тодору Михаиловићу кунство грош и мараму. И све ово више писано да се има подмирит све ове исте (ј)есени прве и да имају Би(ј)ељани Крушевчанима вратит 2 пушке (ко(ј)е су им узели, да их врате као дома дођу, а у правде ко што буде крив нека плаћа и ја владика Сава потвр(р)ђу(ј)ем горње писмо и која парта не би пристала имам га проклет и от цркве отлучит и њега и ње(го)в дом. И поклони нам Томо (са) свом браћом гроша 20“.

Испод овога, другим рукописом и на италијанском језику, дописано је: „Херцег-Нови, 30. јула 1749. год.“⁸

Уз овај оригинал прикључен је, на посебном листу, италијански превод пресуде, али је у њему остављено празно на два мјеста (испуштена цифра) гдје је ријеч о 60 гроша. Ово празно

⁴ Према ономе што је објављено у напријед цитираној мојој књизи.

⁵ Не може се чисто разабрати разлог овој отмици. Највјероватније је да су се родитељи дјевојке противили њеној удаји за Гаврила Маловића.

⁶ Текст доносимо дословно, с тим што у заградама додајемо она слова којих у пресуди нема, ради лакшег разумијевања текста.

⁷ Деверенци(ј)е = диференције, разлике, тј. у смислу: спорове.

⁸ ХА (Херцеговски архив): фасц. СЛХХIII/ПУМА (Политичко-управни млетачки архив); лист 45.

мјесто испуњено је тачкицама. Очигледно, преводилац није знао да прочита цифру која је написана старословенским бројевима, можда и због тога што је на ова два мјеста број 60 био прилично невјешто написан (јер су остали бројеви у преводу унесени, тј. транскрибовани са старословенског на арапске бројке).

Пресуди није приложен посебни писмени „компромис“ о избору добрих људи, који би требало да је још и одобрен од провидура.⁹ Тешко би било вјеровати да такав акт (са провидуровим одобрењем) није постојао, јер без њега никада није било могуће одржати суђење, у конкретном случају посебно то не би било могуће јер се као један од изабраних судија појављује духовни и државни поглавар једне стране земље (Црне Горе).

У пресуди се не наводи поближе мјесто засједања суда, осим што је поред датума констатовано да је писана у Херцег-Новом.¹⁰

Такође у пресуди није посебно наглашено да је суд изводио доказни поступак и на који начин, мада се иначе обичавало да се бар неколико ријечи у пресуди посвети овом питању.¹¹ Међутим, не може бити никакве сумње у то да је суд извео доказни поступак и испитао све доказе који су могли послужити расвјетљавању конкретног случаја, јер је то била устаљена пракса судова добрих људи у кривичним стварима и није нам познат ни један случај другачијег поступања.

Пресуда је врло штура и шкрта и из ње се не може јасно видјети о каквим се све сукобима радило.¹² Анализирајући пажљиво њезин текст ипак би се могло доћи до сљедећих закључака:

⁹ Завађене стране требало је увијек да споразумно изразе спремност да спор у питању предају на пресуђење суду добрих људи. О томе треба саставити посебни писмени документат, тзв. „компромис“, и то у провидуровој канцеларији. Он мора обавезно да садржи одређене елементе (имена странака у спору, заједничку жељу да им суди суд добрих људи, имена изабраних добрих људи, добровољно одрицање од апелације, уз уговарање одређене казне за случај непокоровања пресуди). Потписивала су га два свједока и одобравао провидур.

Детаљно о „компромису“ видјети у поменутој мојој књизи: „Прилог проучавању кривичних судова добрих људи...“, на стр. 77—78.

¹⁰ У пракси судова добрих људи било је уобичајено да мјесто засједања суда одреди договорно сам суд (нечија приватна радња, црквена просторија или приватна кућа).

¹¹ Постојао је одређени ред у спровођењу доказног поступка пред судовима добрих људи, који је био уобичајен. Прво су давале исказ странке у спору, потом свједоци обију страна, а на концу суд је цијенио и сва остала доказна средства, ако их је било (писма, исправе и др.). По потреби вршено је и закљичање свједока. Тек након спроведеног доказног поступка слиједило је призивање имена божјег (што је био знак завршетка доказног поступка), након чега је слиједило доношење коначне одлуке суда.

Детаљније о доказном поступку и његовом току пред судовима добрих људи видјети у поменутој мојој књизи: „Прилог проучавању кривичних судова добрих људи...“, на стр. 78—81 и у мом раду: „Принципи кривичног поступка судова добрих људи...“, на стр. 95—96.

¹² Изузев да је повод тим сукобима и главно питање у читавом спору била извршена отмица дјевојке.

Као кривци појављују се, поред самог младожење Гаврила Маловића, још и: Јово Шеровић, његов синовац Божо Шеровић (Станишин)¹³ и Томо Маловић, а као оштећени: Иво Мандић, Продан Ђучић, Томо Андрић и Тодор Михаловић. Из околности да се пресудом налаже Бијеланима да имају одмах („... како дома дођу...“) повратити Крушевчанима двије пушке које су им били узели могао би се извести логичан закључак да је између окривљених и оштећених било дошло и до неког оружаног сукоба, било у моменту саме отмице или непосредно последице тога (прото-нећи отмицаре), било нешто касније (при покушају евентуалног каснијег обрачуна или покушају престоимања).

Одлука о казнама је врло конфузно стилизована и за њено разумијевање потребна је стрпљива анализа. Њу треба разумјети на следећи начин:

Јово Шеровић и његов синовац Божо Шеровић (Станишин) осуђени су укупно (оба) на 60 гроша и 2 побратимства и то тако да Јово Шеровић има дати Иву Мандићу 30 гроша и једно побратимство, а Божо (Станишин) Шеровић да има дати Продану Ђучићу такође 30 гроша и једно побратимство. Сувише сваки од њих има дати своме будућем побратиму по један и по лакат свите (тј. Јово Шеровић — Иву Мандићу, а Божо Станишин Шеровић — Продану Ђучићу). Надаље, окривљени Гаврило Маловић има дати Тому Андрићу¹⁴ 60 гроша, побратимство и лакат и по свите. Најзад, Томо Маловић има дати Тодору Михаловићу кумство, грош и мараму.

Као што је иначе било уобичајено у судовању судова добрих људи, тако се и овдје појављују имовинске казне (у новцу) упоредо са вјерско-обичајним институтима кумства, побратимства и сл.¹⁵ Сва наложена давања (изузев обичајног дара) треба сматрати имовинском казном јер се ради о имовинским давањима наложеним окривљеним лицима пресудом суда којом се исти оглашавају кривим за одређено кривично дјело,¹⁶ а да ова давања немају карактер накнаде штете или трошкова поступка.¹⁷ Што се пак тиче пресудом наложених давања у свити (у једном случају и марама), мада се ова давања појављују као резултат налога из пресуде којом се окривљени за одређено дјело оглашава

¹³ У пресуди се спомиње синовац Јова Шеровића — Божо (то је Божо Шеровић) и мало даље Божо Станишин. У оба случаја ради се највјероватније о истом лицу: Божу Шеровићу Станишину.

¹⁴ Не можемо са сигурношћу извести закључак да ли је Томо Андрић и Томо Маловић (који се у пресуди одмах ниже спомиње) једно те исто лице.

¹⁵ Треба увијек имати на уму праву природу судова добрих људи, који су дјеловали првенствено као помиритељна тијела, а тек сасвим подредно и дјелимично као казнена.

¹⁶ У конкретном случају радило би се о дјелу отмице дјевојке (дакле женског, вјероватно малолетног лица).

¹⁷ О правном карактеру ових наложених давања видјети детаљније у поменутој мојој књизи: „Прилог проучавању кривичних судова добрих људи...“, на стр. 81—82.

кривим, она се ипак не би могла сматрати имовинским казнама, јер ова давања проистичу по старом обичају из вјерско-обичајних института кумства и побратимства, који се пресудом такође налажу. У овим случајевима, дакле, тежиште лежи на одређеним вјерско-обичајним институтима (кумство, побратимство), а не на давањима која из њих проистичу, док се давања у питању увијек појављују као обичајни и стални пратилац одговарајућих вјерско-обичајних института.

Чињеница да суд у конкретном случају оперише са вјерско-обичајним установама кумства и побратимства проистиче из самог карактера суда добрих људи који се појављују увијек и првенствено као помирителна тијела, док се њихова казнена функција понекад једва и осјећа. Судови добрих људи могли су своју помирителну функцију најбоље испунити путем примјене ових вјерско-обичајних института баш са разлога што се њиховом примјеном међу завађеним странкама успостављало духовно сродство (кумство, побратимство, поочинство или сл.), које, сходно ондашњим схватањима, квалитативно није нимало заостајало иза родбинског сродства. А то је истовремено пружало и најбољу гаранцију за чврстоћу утврђеног мира међу завађеним странкама.¹⁸

О накнади штете и трошкова поступка у пресуди није ништа посебно речено, али се пажљивим студирањем текста пресуде ипак могу извести одређени закључци. Наиме, питање накнаде штете пресудом није ријешено него су странке упућене да то питање регулишу споразумно или редовним путем („...а у правде ко што буде крив нека плаћа...“).¹⁹ Што се пак тиче накнаде трошкова поступка (а то су у ствари били трошкови засједања судског вијећа), у пресуди је констатовано: „...И поклони нам Томо (са) свом браћом проша 20...“ Овдје се у ствари радило о покрићу трошкова поступка (односно засједања судског вијећа), које трошкове је обично подмиривала крива страна или пак споразумно обје стране.²⁰

У раду судова добрих људи устаљена је пракса била да се, након окончања поступка, састави писмена пресуда,²¹ па је потом овај оригинал пресуде бивао поднесен јавном тумачу, којему су чланови судског вијећа имали под заклетвом да потврде да су судили савјесно и да нијесу учинили никакву намјерну грешку.

¹⁸ Детаљније о примјени вјерско-обичајних института видјети у поменутој мојој књизи, на стр. 82—83.

¹⁹ Накнаду штете, као грађанскоправно потраживање, заинтересовани су могли остварити преко провидура или преко тијела комунигади, које је могло судити у грађанским споровима.

²⁰ О накнади штете и трошкова и пракси судова добрих људи у том правцу видјети детаљно у поменутој мојој књизи: „Прилог проучавању судова добрих људи...“, на стр. 81—82 и у мом раније поменутом раду: „Принципи кривичног поступка судова добрих људи...“, на стр. 100—102.

²¹ Пресуда је обично писана на нашем језику ћирилицом.

Јавни тумач је затим сачињавао званични превод пресуде на италијанском језику, да би потом и оригинал и превод пресуде били поднесени провидуру на одобрење. Провидур је могао да ову пресуду поништи, о чему се на спису стављала званична констатација, или пак да је потврди, о чему се такође стављала званична биљешка на оригиналу пресуде, након чега је слиједило објављивање пресуде од стране провидура у присуству странака и двојице свједока.²²

У конкретном случају на оригиналу пресуде нема службене забиљешке о потврди провидуровој. Но из тога нипошто не би требало извучити сигуран закључак да ова пресуда није ни била подношена на потврду или да није била потврђена. Напротив, околност да је уз оригинал пресуде прикључен и њезин превод на италијанском језику говори баш у прилог супротне претпоставке. Што се тиче писмене констатације о провидуровој потврди, она је могла бити стављена и на неком другом листу папира, који је био прикључен списима, па се временом изгубио. Уосталом, и о провидуровом евентуалном одбијању потврде пресуде (односно о њеном поништавању) такође би требало да на оригиналу пресуде стоји службена забиљешка, што у конкретном случају недостаје.

Што се тиче жалбе на пресуду (односно непридржавања пресуде), у овој пресуди имамо извјесног одступања од иначе уобичајене праксе судова добрих људи у овом крају. Наиме, још у претходном поступку, приликом састављања тзв. „компромиса“, у овом акту је морало бити наглашено да се странке добровољно одричу од права жалбе, с тим што се за случај непокорвања пресуди унапријед уговара одређена врста и мјера казне за непослушну странку (која је у разним случајевима била различита, зависно од споразума странака). У конкретном случају нијесмо у посједу овог документа (писменог „компромиса“), па се не може рећи да ли је у истој била садржана каква слична одредба. Међутим, сама пресуда у овом конкретном случају садржи одредбу о забрани сваке жалбе и о неминуности потпуног покорвања пресуди, уз пријетњу тешком духовном казном проклетства и одлучења од цркве, и то не само за прекршитеље него и за њихово потомство.²³

На крају, потребно би било бацити поглед и на питање: како је могло доћи до тога да црногорски владика, као поглавар једне стране земље (Црне Горе) пресуђује млетачким поданицима и то на млетачкој територији, а да се томе не успротиви млетачки провидур. Прије свега треба имати на уму околност да се

²² Детаљније о поступку објављивања и потврђивања (или одбијања) пресуде видјети у поменутој мојој књизи: „Прилог проучавању...“, на стр. 85—86, као и у поменутом раду: „Принципи кривичног поступка...“, на стр. 102—103.

²³ То се јасно види из текста у пресуди који гласи: „...и ја владика Сава потв(р)ђу(ј)ем горње писмо и која парта не би пристала имам га проклет и от цркве отлучит и њега и ње(го)в дом...“.

деликт у питању (отмица малољетне дјевојке и њено вјенчавање са отмицаром) могло сматрати исто тако духовним колико и кривичним преступом, па чак да је — с обзиром на устаљена схватања средине — онај први елеменат и преовлађивао. С друге стране, владика црногорски (и поред тога што је он био поглавар једне стране земље — због јединства духовне и свјетовне власти у Црној Гори у то доба) био је истовремено и духовни поглавар свега православног живља у Боки, мада је Бока била у то вријеме у саставу Млетачке Републике. Отуда је њему припадала надлежност да уређује у духовним стварима и на овој територији. Но, с друге стране, ипак је и ово његово уредовање било изведено у једној одређеној, уобичајеној и на овом дијелу млетачке територије толерисаној форми, тј. у форми суда добрих људи, у ком суду је владика Сава, формално, био само један од чланова судског вијећа, иако је, фактички, овим вијећем руководио и био у стварној могућности да његова ријеч и одлука буде одлучујућа, што се најбоље види из одредбе о неминовном покоравању странака пресуди, уз пријетњу тешком духовном казном проклетства и одлучења из цркве, неуобичајену у дотадашњој пракси судова добрих људи на овом подручју.

Др Ђорђе Миловић

ИЗ РАДА НИКШИЋКЕ ПАРТИЈСКЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ 1931—1935.

У прољеће 1931. године било је већ очигледно да оштрица војно-монархистичке диктатуре отупљује.

Мјесна партијска организација у Никшићу дотадашњим налетом шестојануарске диктатуре била је знатно ослабљена и тек се почињала опорављати. Један број чланова, због објективних тешкоћа, а и личних слабости, иако није посве отпао, био се пасивизирао. Остали, чвршћи дио, био се зачуаурио. Оно мало активности коју је показивао било је некако искидано и више „дивље“ него организовано. Несумњиво је да је томе дјелимично допринио и прекид редовних веза са вишим форумом.

Због таквог стања, у нашој организацији је нешто касније потекла иницијатива за сазивање једног састанка. Договору, одржаном у јесен у Улици Вука Мићуновића, у кући Ј. Ковачиће, присуствовало је само 6—7 другова из града, јер из осталих мјеста и села, због изгубљених и још неуспостављених веза, није било учесника.

На састанку је, последије разговора о стању организације и доста оштре критике због њега, именован нови Припремни комитет (Марко Велић, Илија Мартиновић и ја), у који су касније, крајем године, кооптирана још два друга (Милан Радан и Коста Перишић). Новоформираном Комитету постављени су и ови за-